

ВСТУП

Методичні рекомендації з курсу "Історія Греції та Риму" мають на меті організацію самостійної роботи студентів та спрямування її на вивчення історичних джерел з цієї навчальної дисципліни. Глибоке і детальне вивчення джерельної бази з історії античності дасть можливість студентам краще засвоїти найважливіші питання курсу, а також отримати навички самостійної роботи з історичними та літературними джерелами, різноманітним історичним матеріалом, історичними картами.

Самостійна робота як вид навчальної діяльності студентів передбачена навчальною програмою і є складовою частиною курсу "Історія Греції та Риму". Вона враховується при оцінюванні знань студентів.

Самостійна робота складається з кількох складових частин з наступним розподілом годин (усього 49 годин):

- 1) аналіз історичного джерела за поданим планом та методичними рекомендаціями (20 год.);
- 2) робота з історичною картою (9 год.);
- 3) реферування монографії; складання історичного портрета (20 год.).

Аналіз історичних джерел проводиться за наведеними темами. Тема обирається студентом самостійно. До кожної теми подається план, за яким необхідно опрацювати та аналізувати те чи інше джерело. Методичні рекомендації спрямують студента в роботі, звернуть його увагу на ключові питання теми.

Робота з історичною картою передбачає детальний розгляд і вивчення історичного матеріалу за допомогою карти. Темі для роботи з картою вивчаються в курсі "Історія Греції та Риму". Тому студенту пропонується детальне вивчення історичних подій за допомогою історичної карти та подальше відображення цих подій на контурній карті. Студент обирає одну із чотирьох запропонованих тем.

Реферування монографії (або наукової статті) здійснюється студентом письмово за поданим планом. Монографію (або наукову статтю) студент обирає самостійно із наведеного списку.

1. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1.1. Самостійна робота і історичними джерелами

Тема: Реформи Солона за Арістотелем і Плутархом

1. "Політика" і "Афінська політія" Арістотеля.
2. "Порівняльні життєписи" Плутарха як історичне джерело.
3. Порівняльна характеристика повідомлень Арістотеля і Плутарха про Солона.
4. Економічні реформи в Афінах за Арістотелем і Плутархом.
5. Політичні перетворення у творах Арістотеля і Плутарха.

Джерела та література

1. Арістотель. Афинская политая. -М. -Л, 1936.
2. Плутарх. Избранные жизнеописания. В 2-х т. Т.1. - М.: Правда, 1987.
3. Доватор А. Политика и Политий Аристотеля. -М. -Л., 1956.
4. Жизнеописания знаменитых греков и римлян: Книга для учащихся. - М.: Просвещение, 1987.
5. Истории античности: В 2-х т. - М.: Правда, 1989.
6. Историки и история. Жизнь. Судьба. Творчество. Т. 1. - М.: Острожье. 1997.-С. 316-363.
7. История Европы. В 8-ми т. Т. 1. Древняя Европа. -М., 1988.
8. История Древнего мира. Расцвет развитых обществ / Под-ред. ИМ. Дьяконова. -М.: Наука, 1982.
9. История Древней Греции / Под ред. В.И. Кузицина. - М.: Высшая школа. 1986.
10. Хрестоматия по истории древнего мира / Под. ред. В.В. Струве. Т. II. -М., 1951.-С.19-21, 28-30, 107-127, 151.
11. Хрестоматия по истории древнего мира: Пособие для учителей / Сост. Е.А. Черкасова. - М.: Просвещение, 1991. - С. 165-178.

12. Хрестоматія по історії древнього мира / Под. ред. В.Г. Боруховича. -Саратов: Изд-во Саратов, ун-та, 1973.-С. 96-111.

13. Хрестоматія по історії древньої Греції / Под- ред. Д.П. Каллистова. -М.: Мысль. 1964.-С. 143-156, 173-175.

Методичні рекомендації Насамперед, потрібно за історичною літературою ознайомитися з політичною, економічною та соціальною ситуацією в Афіньському полісі, що склалася на початку VI ст. до н. є. Далі - перейти до вивчення історичних джерел. Робота над ними ускладнюється тим, що вони написані значно пізніше за події, які розглядаються. Арістотель писав про Солона через 250 років після реформ, а Плутарх -через чотириста років після Арістотеля. Тому, окрім загальної характеристики (класова позиція, світогляд автора, ставлення до описаних подій, тип твору), необхідно розглянути питання, із яких джерел взяли Арістотель і Плутарх свої відомості про Солона. Необхідно звернути увагу, чи посилаються автори на своїх попередників і в якій формі це робиться (чи називаються імена і т. ін.).

Робота над двома джерелами вимагає порівняння їх повідомлень. Рекомендується скласти таблицю, поділену на дві частини: перша - свідчення Арістотеля про політичні та економічні реформи Солона; друга - свідчення Плутарха. Якщо у Плутарха, наприклад, є згадка про реформу, яку не описує Арістотель, то її слід записати під новим номером

Наприклад: *За Арістотелем*

За Плутархом

14. _____

14. *Обов'язкове навчання*

дітей ремеслу

В результаті студент отримає точну картину, яка покаже збіг і розходження у свідченнях обох джерел.

Окрім таблиці, виберіть свідчення, які характеризують ставлення обох авторів до особи Солона та його діяльності (причина неясності його законів, випадок з друзями Солона і т.п.) і порівняйте їх. Аналізуючи цей матеріал, врахуйте історичні умови, в яких жили Арістотель і Плутарх.

При аналізі реформ студенту варто подумати над оцінкою їх самим реформатором.

Подумайте, що дали реформи різним прошаркам населення? Які вимоги демосу були задоволені? В чому були обмежені евпатриди? Які реформи завдавали удару родовому устрою? Чи повністю були ліквідовані родові залишки?

Які реформи, на вашу думку, можна визначити як найдмократичніші? Чи згодні ви з такою оцінкою Арістотеля? Чому антична традиція Піагас Солона основоположником афінської демократії?

Чим пояснюється незадоволення обох ворогуючих і горін реформами Солона?

У підсумку поміркуйте над тим, яке значення мали реформи Солона для історії афінського поліса?

Тема: Афінська політична система у висвітленні її прихильників (Періклу Фукидіда) і противників (Псевдоксенофонт)

1. Характеристика політичного устрою Афінського поліса:

- а) еклезія і рада п'ятисот;
- б) посадові особи, їх функції та система їх заміщення;
- в) геліея.

2. Права та обов'язки громадян. Літургії.

3. Загальна характеристика рабовласницької демократії.

Джерела та література

- 1. Аристотель. Афинская полития. - М. - Л., 1936
- 2. Плутарх. Избранные жизнеописания. В 2 т. Т.1. - М.: Правда, 1987.
- 4. Фукидид. История. Кн. II (34 - 36) /У Историки античности. В 2 т. Т. 1. Древняя Греция. -М.: Правда, 1989.
- 5. Античная Греция. Проблемы развития полиса. В 2 т. Т.1. - М.: Наука, 1983.
- 6. Андреев В.Н. Структура частного богатства в Афинах V-IV вв. до н. э. \ Вестник древней истории. - 1972. - № 4.

7. История Европы. В 8 т. Т. 1. Древняя Европа. - М., 1988.
8. История древнего мира. Расцвет древних обществ / Под ред. И.М. Дьяконова. - М.: Наука, 1989.
9. Хрестоматия по истории древнего мира / Под- ред. В.Г. Боруховича. - Саратов: Изд-во Саратов, ун-та, 1973. -С. 96-111,156-177.
10. Хрестоматия по истории древнего мира: Пособие для учителей / Сост. Е.А. Черкасова. - М.: Просвещение, 1991. - С. 165-178.
11. Хрестоматия по истории древнего мира / Под- ред. В.В. Струве. Т. П. -М., 1951. - С. 19-21, 28-30,107-127, 151,156-162.
12. Хрестоматия по истории древнего мира: Пособие для учителей Сост. Ю.С.Крушкол.-М.: Просвещение, 1975.-С. 172-181.
13. Хрестоматия по-истории древней Греции / Под- ред. Д.П. Каллистова. -М.: Мысль. 1964.-С. 210-239.

Методичні рекомендації Характеристика політичної системи Афінського поліса подається за допомогою основного джерела з цього питання - "Афінської політиГ Аристотеля З'ясуйте структуру державної організації, виділіть риси, які визначають її як рабовласницьку демократію. Студенту необхідно звернути увагу на те, як заміщалися посади, хто мав право обирати і бути обраним, як контролювалася діяльність обраних осіб. Як діяли народні збори, які питання розглядалися, хто мав право участі у зборах, а хто був позбавлений таких прав?

Далі студент аналізує діяльність ради п'ятисот, її функції та взаємодію із ек-лесією. Зверніть увагу на розподіл функцій між посадовцями, тривалість їх перебування на посаді, на звітність посадових осіб. Що особливого спостерігається у функціях та діяльності стратегів?

На основі аналізу джерела та історичної літератури виявіть позитивні і негативні риси в організації діяльності гелієї. Чому, на вашу думку, гелієя визначається не тільки як судовий, але і як політичний орган?

Права і обов'язки громадян необхідно проаналізувати з точки зору різних авторів. Зверніть увагу, на яких саме правах і обов'язках вони зупиняються, а які випускають у своїх характеристиках. Як ви думаєте, чому? Як автори

тракують організацію допомоги бідним громадянам, чому виникла необхідність і можливість такої допомоги? Чим пояснюється виникнення такої форми використання приватних коштів на державні і громадські потреби, як літургія?

Порівнюючи думки давніх авторів щодо афінської демократії, намагайтеся з'ясувати їх політичні позиції. Які риси політичної організації Афін піддавалися критиці уже в давнину? І навпаки, що вважали позитивним прихильники демократичного устрою?

У висновках визначте характер політичної організації Афінського поліса, позитивні, на ваш погляд, та негативні її риси.

Тема: Афінське суспільство в комедіях Арістофана

1. Соціальна ситуація в Афінах у другій половині IV ст. до н. е.
2. Творчість Арістофана (загальна характеристика).
3. Комедія "Плутос" ("Багатство") і "Жінки у народних зборах".
4. Політична критика у творах Арістофана.
5. Соціальні проблеми.
6. Проекти перетворень у комедіях Арістофана.

Джерела та літератури

1. Арістофан. Комедии: Пер. А.Питровского. - М.-Л. 1954.
2. Греческая трагедия. - М., 195
3. История всемирной литературы. Т.1. -М.: Наука, 1983.
4. Соболевский СИ. Аристофан и его время. -М., 1957.
5. Каллистов Л.П. Античный театр. -Л.: Искусство, 1970. 7. Ярхо В. Аристофан. - М., 1954.

Методичні рекомендації Антична комедія класичної доби в історії Греції була політичною комедією, яка відгукувалася на злободенні питання громадського, політичного, культурного життя поліса. Тому вона є надзвичайно цінним джерелом вивчення повсякденного життя афінян, їх устремлінь та прагнень. В комедіях гостро критикувалися недоліки афінської політичної системи та її керівники, в сатиричному вигляді висвітлювалися деякі аспекти

зовнішньої та внутрішньої політики Афін. В період кризи, що настала після Пелопоннеської війни, Арістофан звернувся до соціальної тематики. Яскравими зразками його творчості цього періоду є комедії "Плутос" "Багатство" і "Жінки у народних зборах". Тому студенту необхідно докладно ознайомитися із історичними умовами написання комедій Арістофаном. політичною та соціальною ситуацією в Греції середини IV ст. до н. е.

Працюючи над текстами, слід вибирати матеріал відповідно до питань плану, виділивши окремі картки або сторінки зошита для кожного питання. Під час опрацювання текстів заносити туди номери віршів і короткий переказ їх змісту. В результаті Ви отримаєте підбір матеріалу з питань плану, який є в обох комедіях.

Зверніть увагу, які риси політичної і громадської систем в Афінах піддаються критиці і з яких позицій. Подумайте, в яких колах афінського суспільства могли з'явитися такі критичні настрої. Хто саме висловлює їх в комедіях, до якого соціального прошарку належить цей герой? Визначте відмінності в їх соціальному стані. Яка роль у діях комедій належить рабам, які відносини між рабами і їх господарями, які функції виконують раби в будинках своїх господарів?

Сформулюйте принципи, покладені в основу суспільного перетворення в комедії "Жінки в народних зборах". Порівняйте їх з уявними перетвореннями, представленими в "Плутосі". В чому полягають відмінності? Спробуйте пов'язати це із відмінностями в соціальному становищі тих груп, що виступають носіями ідеї перетворень. Як сам автор ставиться до такого роду проєктів суспільної перебудови, в чому він вбачає труднощі їх здійснення?

Чи є проєкти суспільного переустрою утопічними і в чому, на Ваш погляд. полягає їх утопічність? Про що свідчить сам факт появи подібних утопій в Афінах першої половини IV ст. до н. е.?

Тема: Раби в італійському землеробстві за Катонем, Варроном і Колумеллою

1. Характеристика джерел.

2. Рабська та наймана праця. Ставлення до рабів.
3. Роль і становище віліка.
4. Античні автори про еволюцію сільського господарства Італії та рабської і найманої праці в ньому.

Джерела та література 1 • Катон, Варрон, Колумелла, Плиний. О сільском хозяйстве. - М., 1957.

2. Учёные земледельцы древней Италии / Перев. с лат. М.Е. Сергеенко. -Л., 1970.
3. Вебер М. Аграрная история древнего мира. - М.: Конон-Пресс, Кучково поле, 2001.
4. Кузищин В.И. Земельные владения Марка Порция Катона Старшего // Вестник древней истории. - 1975. - № 4.
5. Сергеенко М.Е. Очерки по сільському хозяйству древней Италии. - М.-Л., 1958.
6. Штаерман Е.М. и Трофимова М.К. Рабовладельческие отношения в ранней Римской империи. -М., 1971.
7. Штаерман Е.М. Расцвет рабовладельческих отношений в римской республике. -М., 1964
8. Хрестоматия по истории древнего мира / Под. ред. В.Г. Боруховича. -Саратов: Изд-во Саратов, ун-та. 1973. - С. 189-198,198-202. 362-395.
9. Хрестоматия по истории древнего Рима / Под. ред. С.Л. Утченко. - М.. 1962.-С. 188-192.

Методичні рекомендації

Робота над цією темою починається з ознайомлення з тим, що собою являють автори творів і в якій історичній обстановці вони жили і писали.

Для кожного пункту плану рекомендується виділити окрему картку або сторінку в зошиті і протягом роботи над джерелом заносити туди усі відомості стосовно питання. Якщо про один і той самий факт, явище чи ознаку свідчення є у всіх авторів, то необхідно занотовувати такі відомості. В результаті студент

отримає повну підбірку матеріалу з цього питання, а також матиме можливість для порівняння.

Розглядаючи свідчення про рабську працю, зверніть увагу, на яких роботах і в якій кількості використовувалися раби, чи всі вони знаходилися в однаковому становищі. Поясніть, чому Катон рекомендує різні норми утримання для різних груп рабів? Чи є якісь відмінності у порадах про ставлення до рабів у Катона, Варрона і Колумелли? Які заохочувальні заходи рекомендуються і які покарання? Чим аргументується необхідність того і другого? Спробуйте з'ясувати джерела рабства, зробіть статистичний аналіз цін на рабів та регіонів надходження їх. Чому, на Вашу думку, у пізніших авторів докладніше говориться про ставлення до рабів і використання їх праці? Чи є у розглядуваних джерелах згадки про соціальні виступи рабів?

Яке місце займає наймана праця? Де і на яких умовах вона використовується? Чи обґрунтовують античні джерела необхідність використання найманого робітника? Чи є з цього питання розходження в авторів?

Які права та обов'язки віліка? Порівняйте поради Катона і Колумелли стосовно вибору віліка та стосунків з ним.

У висновках підведіть підсумок усьому розглянутому матеріалу і визначіть, що і чому змінилося у використанні рабської праці і в становищі сільськогосподарських рабів в Італії від Катона до Колумелли.

Тема: Провінційна політика Риму за правління Августа

- 1- Характеристика джерел.
2. Імператорські і сенатські провінції.
3. Система управління провінціями. Повинності провінцій.
4. Роль провінцій в зовнішній та внутрішній політиці принципату.

Джерела та література

1. Хрестоматия по истории древнего Рима / Под. ред. В.И. Кузищина. - М.: Высшая школа, 1987. - С. 165 - 176, 296 - 314.

2. Хрестоматия по истории древнего мира: Пособие для учителей / Сост. Ю.С. Крушкол. - М.: Просвещение. 1975. - С.250 - 252, 254 - 256.
3. Плутарх. Избранные жизнеописания: В 2 т. - М.: Правда. 1987.
4. Вебер М. Аграрная история древнего мира. - М.: Конон-Пресс, Кучково поле, 2001.
5. История древнего мира в художественно-исторических образах: Пособие для учителей. Хрестоматия / Сост. А.В. Шестаков, О.В. Волобуев. - М.: Просвещение, 1968.
6. История Европы. В 8 т. Т. 1. Древняя Европа. - М., 1988.
7. Шифман И.Ш. Цезарь Август. -Л.: Наука, 1990.

Методичні рекомендації Питання про провінції в системі Римської імперії має важливе, принципове значення, оскільки з другої половини I ст. до н. є. починається процес злиття Італії і провінцій в єдине ціле, який ішов повільно і складно, але був продиктований об'єктивними законами розвитку. Август, частково продовжуючи політику Цезаря, запровадив ряд перетворень, які визначили розвиток системи провінційного управління за його нащадків.

Ознайомившись із основними подіями правління Августа, необхідно перейти до вивчення джерел, визначити тип джерела і ступінь достовірності текстів. Вибір матеріалу рекомендується проводити тим самим способом, що і в попередніх темах (картки, т.п.).

Ознайомившись із картою римських провінцій, спробуйте пояснити, за яким принципом здійснено поділ на сенатські та імператорські провінції. Які вигоди і водночас труднощі пов'язані з володінням значними територіями? Як можна оцінити провінційну політику Августа з точки зору його стосунків із сенатом та інтересів провінційного населення'?

Чи змінив Август систему призначення намісників у провінціях? Які цілі він мав? Чи отримали провінції якісь переваги від нових порядків? Що змінилося за часів Августа в системі оподаткування'?

Чи можна говорити про незалежність сенатських провінцій від Августа!'
Що з цього приводу говорять джерела?

У підсумку сформулюйте основні принципи провінційної політики Августа.

Тема: Економічний та соціальний устрій гомерівської Греції за даними "Іліади" та "Одіссеї"

1. Господарство стародавньої Греції гомерівського часу. Землеробство, скотарство, садівництво. Сільськогосподарська техніка. Землекористування та землеволодіння. Ремесло і торгівля.

2. Соціальний устрій. Вільні. Раби.

3. Характеристика гомерівського суспільства

Джерела та література

1. Гомер. Іліада. (будь-яке видання)

2. Гомер. Одіссея, (будь-яке видання)

3. Хрестоматія по історії древнього мира/ Под ред. В.В. Струве. -М., 1951. -Т.2.

4. Хрестоматія по історії древнього мира / Под ред. В.Г. Боруховича. - Изд-во Саратов, ун-та, 1973.

5. Хрестоматія по історії древнього мира: Посібник для учителів / Сост. Е.А. Черкасова. -М.: Просвещение, 1991

6. Хрестоматія по історії древньої Греції / Под. ред. Д.П. Каллистова-М.: Мисль, 1964.

Методичні рекомендації

Тема вивчається у практичному курсі "Історія Греції та Риму". Самостійна робота над темою полягає у статистичному методі роботи з джерелами, який дає можливість студенту на основі статистичного аналізу зробити самостійні висновки щодо економічного та соціального розвитку гомерівської Греції. Складність використання гомерівських поем як історичного джерела полягає в тому, що в них переплітаються риси мікенської

епохи, до якої віднесено описані події, з рисами власне гомерівської доби, коли формувалися ці поеми.

Під час роботи над текстами поем слід здійснювати підбір матеріалу згідно з пунктами плану. Які галузі господарства згадуються частіше? Якими знаряддями праці греки користувалися активніше? Яка агрокультура є найрозповсюдженішою? Чи згадуються ремесла? Які? і т.п. На основі статистичного аналізу студент може зробити висновок про рівень розвитку та характер господарства.

За таким самим зразком аналізується соціальна будова гомерівського суспільства. Чи згадуються і в якій кількості раби? Скільки рабів зайнято у сільськогосподарському, ремісничому і домашньому виробництві? Як висновок студент відповідає на питання: який характер мало рабство в гомерівській Греції? Які соціальні групи згадуються в поемах, окрім рабів? Який їх кількісний склад? В яких галузях економіки зайняті вільні виробники?

Тема: Римське суспільство за законами XII таблиць

1. Характеристика джерела.
2. Економічна структура: сільське господарство, ремесло.
3. Рабство. Патрони і клієнти. Патриції та плебеї.
4. Характеристика римського суспільства.

Джерела та література

1. Хрестоматия по истории древнего мира: Пособие для учителей / Сост. Ю.С. Крушкол. - М.: Просвещение, 1975. - С.203 - 208.
2. Хрестоматия по истории древнего Рима / Под. ред. В.И. Кузицина. - М.: Высшая школа, 1987. - С.25 - 36.
3. Джеймс П. Римская цивилизация. - М.: Фаир-Пресс, 2000.
4. История Европы. В 8 т. Т.1. Древняя Европа. -М., 1988.
5. Утченко С.Л. Древний Рим. События. Люди. Идеи. -М.: Наука, 1969.

Методичні рекомендації

Закони XII таблиць, які збереглися лише у вигляді цитат і переказів пізніших авторів, являють собою перші документальні свідчення з історії Риму.

Роботу слід розпочати з ознайомлення з історичними обставинами, що виникли під час записів цих законів у Римі.

Студент працює за схемою роботи над попередньою темою. Порівняйте кількість статей, що згадують сільськогосподарські галузі, із кількістю згадок ремісничих галузей і торгівлі. Про що свідчить такий факт? Яка кількість великих та дрібних ділянок землі згадується в документі? Хто їх обробляє? З'ясуйте, які галузі господарства були більш розвинуті в Римі того часу, а які тільки зароджувалися? Які агрокультури переважали в сільському господарстві? Чи згадується ремісниче виробництво, які його галузі? Яким чином можна з'ясувати рівень розвитку торгівлі?

Які соціальні групи згадуються у джерелі? Що можна сказати про економічні функції, соціальне та правове становище цих верств? Чи згадує документ про рабів? В яких галузях господарства зайняті раби, які їх господарські функції та правовий статус?

В якому контексті згадує закон патронів і клієнтів, патриціїв і плебеїв? Про що це свідчить?

У висновках дайте узагальнюючу характеристику соціальної та економічної структури Римської держави за законами XII таблиць.

1.2. Самостійна робота з історичною картою

Складовою частиною формування уявлень про еволюцію античного суспільства, етапи його розвитку, ключові моменти політичної, економічної, військової історії Греції та Риму є знання історичної карти.

Самостійна робота з історичною картою полягає у детальному вивченні усіх особливостей того чи іншого явища чи події у просторі. Для глибшого засвоєння запропонованих тем студенту необхідно звернутися до хрестоматійного матеріалу, історичних монографій, підручників, довідників.

Перевірка рівня засвоєння знань історичної карти проводиться шляхом виконання завдань на контурній карті.

Тема 1: Колонізація Внутрішнього моря

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти.

1. Основні регіони колонізації.
2. Найбільші колонії та метрополії.
3. Напрямки колонізації.

Тема 2: Греко-перські війни

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти. 1-Володіння Перської держави на початок V ст. до н. є.

2. Грецькі держави Балканського півострова та Егейського моря.
3. Грецькі міста, що брали участь у повстанні 500 р. до н. є.
4. Грецькі держави, які визнали залежність Персії у 492 - 480 рр. до н. є.
5. Грецькі держави, які брали активну участь у боротьбі проти персів.
6. Походи персів:
  - а) у 490 р. до н. є.
  - б) у 480 р. до н. є. .
7. Похід грецького флоту в 479 р. до н. є.
8. Місця найважливіших битв на суходолі та на морі.

Тема 3: Завойовницькі походи Александра Македонського та його держава

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти.

- 1 • Македонське царство та території, залежні від Македонії в 334 р. до н. є. Столиця.
2. Територія Перської держави в 334 р. до н. є. Столиця.
3. Східний похід Александра.
4. Індійський похід.
5. Найважливіші битви.
6. Держава Александра (кордони, столиця) (325 р. до н. є.)
7. Міста, засновані Александром Македонським.

Тема 4: Давня Італія

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти.

1. Італійські племена.
2. Грецькі колонії.

3. Межі Римської держави наприкінці VI ст. до н. є.
4. Території, як увійшли до складу римо-італійського союзу.

Тема 5: Пунічні війни

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти.

- 1 • Територія Римської республіки.
2. Територія Карфагенської держави.
3. Рух римських збройних сил.
4. Напрямки руху карфагенських збройних сил.
5. Найважливіші битви на суходолі та на морі.
6. Території, захоплені Римом у результаті війни.

Тема 6: Пізня Римська імперія

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти. 1.

Кордони Римської імперії наприкінці IV ст. н. є. *Тема 3: Завойовницькі походи Александра Македонського та його держава*

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти.

1. Македонське царство та території, залежні від Македонії в 334 р. до н. є. Столиця.

2. Територія Перської держави в 334 р. до н. є. Столиця.
3. Східний похід Александра.
4. Індійський похід.
5. Найважливіші битви.
6. Держава Александра (кордони, столиця) (325 р. до н. є.)
7. Міста, засновані Александром Македонським.

Тема 4: Давня Італія

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти.

1. Італійські племена.
2. Грецькі колонії.
3. Межі Римської держави наприкінці VI ст. до н. є.
4. Території, як увійшли до складу римо-італійського союзу.

Тема 5: Пунічні війни

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти.

1. Територія Римської республіки.
2. Територія Карфагенської держави.
3. Рух римських збройних сил.
4. Напрямки руху карфагенських збройних сил.
5. Найважливіші битви на суходолі та на морі.
6. Території, захоплені Римом у результаті війни.

Тема 6: Пізня Римська імперія

Завдання: позначити на контурній карті, скласти легенду карти. 1. Кордони Римської імперії наприкінці IV ст. н. е.

2. Кордон між Східною та Західною римською імперією за розподілом 395 року.
3. Столиці.
4. Кордони діоцезів.
5. Райони найбільшого числа християнських общин (близько 300 р. н. е.).
6. Напрямки руху вестготів, гунів, готів.

1.3. Самостійна робота з науковою літературою

Самостійна робота з історичною літературою є важливим елементом навчальної діяльності студента. Студенту пропонується список монографій, із яких він обирає одну і здійснює письмове реферування, тобто короткий виклад основних проблем, що розглядаються у даній монографії. Окрім монографій студент має можливість вибрати для цього виду самостійної роботи опубліковану в періодичному виданні статтю з проблем історії античності.

За вибором студент може підготувати реферативний історичний портрет політичного діяча античності, використовуючи список монографій та історичних джерел. Складаючи історичний портрет, необхідно притримуватися приблизного плану.

Наприклад:

1. Походження, сім'я, оточення.
2. Виховання, освіта. Формування політичних поглядів.

3. Діяльність. Здобутки.

4. Оцінка історичної постаті сучасниками та істориками.

Студент може скласти свій власний план відповідно до наукової літератури та джерел, якими він користувався, власного погляду на ту чи іншу історичну постать.

2. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

а) Рекомендована література до пунктів її, І2.

1. Андреев В.Н. Структура частного богатства в Афинах V - IV вв. до н. э. // Вестник древней истории. - 1981. - № 3.
2. Античная Греция. Проблемы развития полиса: В 2 т. -М.: Наука, 1983.
3. Аристотель. Афинская полития. -М. -Л., 1936.
4. Аристофан. Комедии / Пер. А. Петровского. - М. -Л.. 1954.
5. Вебер М. Аграрная история древнего мира. - М.: Конон-Пресс, Кучково поле, 2001.
6. Гомер. Іліада (будь-яке видання).
7. Гомер. Одіссея (будь-яке видання).
8. Греческая трагедия. - М., 1958.
9. Джеймс П. Римская цивилизация. -М.: Фаир-Пресс, 2000. Ю. Доватур
А. Политика и политий Аристотеля. -М. -Л., 1956.
П- Древний Рим. История. Быт. Культура. Из книг современных учёных. -М.: Московский лицей, 1997.
12. Древняя Греция. История. Быт. Культура / Сост. Л.С. Ильинская. - М.. 1997.
13. Жизнеописания знаменитых греков и римлян: Книга для учащихся. - М.: Просвещение, 1987.
14. Историки античности: В 2 т. - М.: Правда, 1989.
15. Историки Греции / Пер. с древнегреч. -М.: Худ- л-ра., 1976.
16. Историки и история. Жизнь. Судьба. Творчество: В 2 т. Т. 1. - М: Остро-жье, 1987.
17. Историки Рима / Пер. с латинского. - М., 1969.

18. История всемирной литературы. Т. 1. -М.: Наука. 1983.
19. История древней Греции Под- ред. В.И. Кузицина. - М.: Высшая школа. 1986.
20. История древнего мира. Расцвет древних обществ I Под- ред. И.М. Дьяконова. -М.: Наука. 1982.
21. История древнего Рима Под- ред. В.И. Кузицина. - М.: Высшая школа. 1994.
22. История Европы. В 8 т Т1. Древняя Европа. -М.. 1988.
23. Каллистов Л.П. Античный театр. -Л.: Искусство, 1970.
24. Катон, Варрон, Колумелла, Плиний. О сельском хозяйстве. - М., 1957.
25. Плутарх. Избранные жизнеописания: В 2 т. - М.: Правда, 1987.
26. Практикум по истории древнего мира. Вып. 2. Древняя Греция и Рим / Под ред. И.С. Свенцицкой. -М.: Просвещение, 1988.
27. Сергеенко М.Е. Очерки по сельскому хозяйству древней Италии. -М.- Л.. 1958.
28. Утченко С.Л. Древний Рим. События. Люди. Идеи. -М.: Наука, 1968.
29. Хрестоматия по истории древнего мира / Под ред. В.В. Струве. Т.2. - М.. 1951.
30. Хрестоматия по истории древнего мира / Под ред. В.Г. Боруховича. - Саратов: Изд-во Саратов, ун-та, 1973.
31. Хрестоматия по истории древнего мира: Пособие для учителей / Сост. Е.А. Черкасова. -М.: Просвещение, 199
32. Хрестоматия по истории древнего мира: Пособие для учителей / Сост. Ю.С. Крушкол. -М.: Просвещение, 1975.
33. Хрестоматия по истории древнего Рима / Под. ред. В.И. Кузицина. - М.: Высшая школа, 1987.
34. Хрестоматия по истории древнего Рима / Под- ред. С.Л. Утченко. - М.. 1962.
35. Хрестоматия по истории древней Греции / Под. ред. Д.П. Каллистова. -М.: Мысль, 1964.

36. Шифман И.Ш. Цезарь Август. -Л.: Наука, 1990.

37. Штаерман Е.М., Трофимова М.К. Рабовладельческие отношения в ранней Римской империи. - М., 1974.

38. Штаерман Е.М. Расцвет рабовладельческих отношений в римской республике. -М., 1964.

б) Список монографий та научных статей до пункту 1.3.

1. Андреев Ю.В. Об историзме гомеровского эпоса // Вестник древней истории. - 1994. -№ 4. -С. 3.

2. Андреев Ю.В. Структура частного богатства в Афинах V-IV вв. до н. э. // Вестник древней истории. - 1981. -№ 3. -С. 21.

3. Античная Греция. Проблемы развития полиса: В 2 т. -М.: Наука. 1983.

4. Античная культура Северного Причерноморья в первые века нашей эры: Сб. науч. трудов. - К.: Наук- думка, 1986.

5. Асмус В.Ф. Античные мыслители об искусстве. - М., 1938.

6. Бенгтсон Г. Правители эпохи эллинизма. -М.: Наука, 1982.

7. Блаватская Т.В. Западно-понтийские города в VI-I вв. до н. э. - М.: Изд-во АН СССР, 1952.

8. Блаватская Т.В. Очерки политической истории Боспора в V-IV вв. до н. э. -М.: Изд-во АН СССР, 1959.

9. Блаватская Т.В., Е.С. Голубцова, А.И. Павловская. Рабство в эллинистических государствах в III-I вв. до н. э. - М., 1969.

10. Блаватский В.Д. Земледелие в античных государствах Северного Причерноморья. - М.: Изд-во АН СССР, 1953.

11. Блаватский В.Д. Культура Афин времен Фидия // Вестник древней истории. - 1971.-№ 2.-С. 101-106.

12. Боннар А. Греческая цивилизация. - Т.1. От «Иллиады» до Парфенона. -М.: Искусство, 1992.

13. Боннар А. Греческая цивилизация. - Т.3. От Еврипида до Александрии. -М.: Искусство, 1991.

14. Брунов Н.И. Памятники Афинского акрополя: Парфенон и Эрехтейог. -М.: Искусство,
15. Вернан Ж.-П. Происхождение древнегреческой мысли. - М.: Прогресс, 1988.
16. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи древней Греции и Рима. - М.: Высшая школа, 1988.
17. Виппер Р. Древняя Европа и Восток. - 2-е изд. -М.-Л.: Госиздат, 1923.
18. Виппер Р.Ю. Очерки истории Римской империи. - РСФСР - Берлин: Госиздат, 1923.
19. Виппер Р.Ю. Рим и раннее христианство. -М.: Изд-во АН СССР, 1954.
20. Вулих Н.В. Поэзия и политика в «Энеиде» // Вестник древней истории. -1981. -№3. -С. 147.
21. Гайдукевич В.Р. Боспорское царство. - М.: Изд-во АН СССР. 1949:
22. Герои Греции в войне и мире. - «Скорина». 1992.
23. Гл\хкина Л.М. О специфике греческого классического полиса в связи с проблемой его кризиса. /7 Вестник древней истории. - 1973. - № 2. - С. 27-42.
24. Глускина Л.М. Проблемы социально-экономической истории Афин IV в. до н. э. -Л.: Изд-во Ленинград, госуд. пед. ин-та, 1975.
25. Голубцова Е.С. Очерки социально-политической истории малой Азии в I-III вв. - М.: Изд-во АН СССР, 1962.
26. Голубцова Е.С. Формы зависимости сельского населения Малой Азии в III-I вв. до н. э. // Вестник древней истории. - 1967. - № 3.
27. Гревс И.М. Тацит. - М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1946.
28. Демосфен и Цицерон: Их жизнь и деятельность. - М.: Восток, 1991.
29. Доватур А. Повествовательный и научный стиль Геродота. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1957.
30. Доватур А. Политика и политий Аристотеля. - М.-Л., 1965.
31. Древний Восток и античный мир."-М.: Изд-во МГУ, 1972.

32. Думас К. Кикладская цивилизация бронзового века в Эгеиде//Вестник древней истории. - 1992. - № 2. - С. 143.
33. Дуров В.С. Жанр сатиры в римской литературе. -Л.: Изд-во ЛГУ, 1987.
34. Дьяконов И.М. Рабы, илоты и крепостные в ранней древности // Вестник древней истории. - 1973. - № 4.
35. Егоров А.Б. Рим на грани эпох. Проблемы рождения и формирования принципата. -Л.: Изд-во ЛГУ, 1985.
36. Ельницкий Л. А. Возникновение и развитие рабства в Риме в VIII-III вв. до н. э. -М.: Наука, 1964.
37. Залюбовина Г.Г, Политическая борьба в Афинах в 403-387 гг. до н. э. Вестник древней истории. - 1975. - № 2. - С. 100.
38. Зельин К.К. Борьба политических группировок в Аттике в VI в. до н. э. -М.: Наука, 1964.
39. Зельин К.К., Трофимова М.К. Формы зависимости в Восточном Средиземноморье эллинистического периода. -М.: Наука. 1969.
40. Зограф А.Н. Монеты Тиры. - М.: Изд-во АН СССР. 1957.
41. Иессен А.А. Греческая колонизация Северного Причерноморья. -Л.: Гсс-эрмитаж, 1947.
42. Каллистов Д.П. Очерки по истории Северного Причерноморья античной эпохи. - Л.: Изд-во ЛГУ. 1949.
43. Карпюк С.Г. Клисфеновские реформы и их роль в социально-политической борьбе в позднеархаических Афинах // Вестник древней истории -1981. -№1. -С. 17.
44. Клейн Л.С. Древнейшие песни «Илиады» 7 Вестник древней истории - 1992.-№2.-С. 15.
45. Кнабе Г.С. Древний Рим - история и повседневность: Очерки. - М.: Искусство, 1986.
46. Кнабе Г.С. Корнелий Тацит. Время. Жизнь. Книги. - М.: Наука, 1981.

47. Ковалевская В.Б. Конь и всадник: Пути и судьбы. -М.: Наука, 1977.
48. Колобова К.М. Древний город. Афины и его памятники. -Л.: Изд-во ЛГУ. 1963.
49. Коптев А.В. Античная форма собственности и государство в древнем Риме // Вестник древней истории. - 1992. - № 3. - С. 3.
50. Коптев А.В. Изменение статуса римских колонов в IV-I вв. // Вестник древней истории."- 1989. - № 4. - С. 33.
51. Кравчук А. Закат Птолемеев / Пер. с польск. -М.: Наука, 1973.
52. Кравчук А. Перикл и Аспазия: Историко-художественная хроника. - М.: Наука, 1991.
53. Кузицин В.И. Земельные владения Марка Порция Катона Старшего // Вестник древней истории. - 1975. -№ 4. -С. 41.
54. Кузицин В.И. Римское рабовладельческое поместье в II в. до н. э. - I в. н.э. -М.: Изд-во МГУ, 1973.
55. Кун Н.А. Легенды и мифы древней Греции. -Минск, 1989.
56. Левек П. Эллинистический мир. -М.: Наука, 1989.
57. Липиньски Э. Пантеон Карфагена // Вестник древней истории. - 1992. - № 3. -С.29.
58. Лосев А. Античная мифология в ее историческом развитии. - М.: Госучпедгиз, 1957.
59. Лурье С.Я. Геродот. - М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1947.
60. Лурье С.Я. Язык и культура Микенской Греции. - М.-Л.: Из-во АН СССР, 1957.
61. Ляпустин Б.С. Место и роль фамильного ремесла в структуре древнеримской экономики // Вестник древней истории. - 1992. г № 3. -С. 52.
62. Максимова М.И. Античные города Юго-Восточного Причерноморья. -М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1956.

63. Маяк И.Л. Взаимоотношения Рима и италийцев в III-II вв. до н. э. - М.: Изд-во МГУ, 1971.
64. Маяк И.Л. Рим первых царей. Генезис римского полиса. - М.: Изд-во МГУ. 1983.
65. Невская В.П. Византизм и эллинистическую эпоху. - М.: Изд-во АН СССР, 1979.
66. Немировский Л.И. Идеология и культура раннего Рима. - Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1984.
67. Немировский А.И. К вопросу о времени и значении центуриальной реформы Сервия Тулия // Вестник древней истории. - 1959. - № 2. - С. 153-165.
68. Немировский А.И. Этруски. От мифа к истории. - М.: Наука, 1983.
69. Немировский А.И., Цымбурский В.Л. Энгельс о римском роде и некоторых вопросах современной этрусологии // Вестник древней истории. - 1984. - № 3.-С.3.
70. Нечай Ф.М. Образование римского* государства. - Минск: Изд-во БГУ, 1972.
71. Печатнова Л.Г. Заговор Кинадона // Вестник древней истории. - 1984. - № 2.-С. 133.
72. Политические деятели античности, средневековья и нового времени. Индивидуальные и социально-типические черты. -Л.: Изд-во ЛГУ, 1983.
73. Рабство в восточных провинциях Римской империи в III-I вв. н. э. - М.: Наука, 1977.
74. Ранович А. Восточные провинции Римской империи III-I вв. - М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1949.
75. Ранович А. Эллинизм: Его историческая роль. - М.- Л.: Изд-во АН СССР, 1950.
76. Сергеенко М.Е. Жизнь древнего Рима. Очерки быта. -М.-Л.: Наука, 1964.

77. Сергеенко М.Е. Итальянские горожане в I в. н. э. Муниципальная знать и вольноотпущеники // Вестник древней истории. - 1975. - № 4. - С. 115.
78. Сергеенко М.Е. Очерки по истории сельского хозяйства в древней Италии. -М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1958.
79. Сергеенко М.Е. Помпеи. - М.: Изд-во АН ССР. 1949.
80. Сергеенко М.Е. Простые люди древней Италии. - М.-Л.: Наука, 1964.
81. Сергеенко М.Е. Ремесленники древнего Рима. Очерки. -Л.: Наука, 1968.
82. Сизов С.К. О причинах расцвета федеративных государств в эллинистической Греции // Вестник древней истории. - 1992. - № 2. - С. 72.
83. Соколов В.С. Плиний Младший: Очерки по истории римской культуры времен империи. -М.: Изд-во МГУ, 1956.
84. Солон. Перикл. Александр Великий. - Киев: МП «Муза». 1992.
85. Строгедский З.М. Античная традиция о причинах Пелопоннеской войны и отношение к ней современной западноевропейской историографии // Вестник древней истории. - 1984. -№ 4. -С. 114.
86. Тарн В. Эллинистическая цивилизация. - М.: Изд-во иностран. литературы, 1949.
87. Троянская война и ее герои. -Л., 1964.
88. Трухина Я.Н. Политика и политики «золотого века» Римской республики (И в. до н.э.)/ Под- ред. И.Л. Маяк. - Изд-во МГУ, 1986.
89. Утченко С.Л. Древний Рим. События. Люди. Идеи. -М.: Наука, 1969.
90. Утченко С.Л. Кризис и падение Римской республики. - М.: Наука, 1965.
91. Утченко С.Л. Цицерон и его время. - М.: Мысль, 1973.
92. Утченко С.Л. Юлий Цезарь. Изд. 2-е. -М.: Мысль, 1984.
93. Федорова Е.В. Люди императорского Рима. - М.: Изд-во МГУ, 1990.
94. Федотов-Давыдов Г.А. На окраинах античного мира. - М.: Наука, 1975.

95. Феномен восточного деспотизма: структура управления и власти. - М.: Наука, 1993.
96. Фролов Э.Д. Греческие тираны (IV в. до н. э.). - Л.: Изд-во ЛГУ, 1972.
97. Хаджидаки Э. Критское эллинистическое пиратство // Вестник древней истории. - 1992. - № 2. - С. 54.
98. Хафнер Г. Выдающиеся портреты античности. 337 портретов в слове и образе. -М.: Прогресс, 1984.
99. Хефлинг Г. Римляне, рабы, гладиаторы: Спартак у ворот Рима. - М.: Мысль, 1992.
100. Чеченцев В.Н. Урожай винограда и оливок в древней Аттике (VI-IV вв. до н. э.) // Вестник древней истории. - 1992. - № 1. - С. 148.
101. Шахермайр Ф. Александр Македонский. -М.: Наука, 1986.
102. Шведов Д.Б. Танаис - эллинистический город /7 Вестник древней истории. - 1989.-№ 3. - С. 47.
103. Шифман И.Ш. Возникновение Карфагенской державы. - М.- Л.: Изд-во АН СССР, 1963.
104. Шифман И.Ш. Цезарь Август. - Л.: Наука, 1990.
105. Шофман А.С. Распад империи Александра Македонского. - Казань: Изд-во Казан- ун-та. 1984.
106. Штаерман Е.М. Человек и космос в мире Рима // Вестник древней истории. - 1992.-№ 3.-С. 179.
107. Шуллер В. Афинская демократия и Афинский морской союз // Вестник древней истории. – 1984. - № 3. – С.49.
108. Яйленко В. П. Архаическая Греция и Ближний Восток. – М.: Наука, 1990.
109. Яйленко В.П Греческая колонизация XII – III вв. до н.э. – М., 1982